

Technisch Vakmanschap op de kaart

Een inventarisatie van ervaringen en eerste effecten van de invoering van Het Vakcollege

In opdracht van de Landelijke Stichting Vrienden van het Vakcollege

November 2009

Actis Onderzoek
Rotterdam

Eva Voncken
Marjonne Vollaard

intro

Met een vliegende start is in schooljaar 2008/2009 het Vakcollege geïntroduceerd. Een nieuwe leergang voor jongeren die aan het begin van het voortgezet onderwijs weten dat ze graag een loopbaan in de techniek willen. In zes jaar tijd leren ze een technisch vak, halen ze een vmbo- en/of mbo-diploma op niveau 2 of 3 en kunnen ze vervolgens aan de slag bij een bedrijf. Om dat perspectief te realiseren is samenwerking tussen vmbo/mbo en bedrijfsleven van groot belang.

In 2008/2009 is de eerste groep van dertien scholen van start gegaan met de formule van het Vakcollege. Ze worden daarbij begeleid door de Werkmaatschappij en de landelijke stichting Vrienden van het Vakcollege. Het Vakcollege mag zich verheugen op veel belangstelling uit brede geledingen. Dat leidt ertoe dat binnen een jaar tijd het aantal operationele Vakcolleges meer dan verdubbeld is.

Op verzoek van de Werkmaatschappij heeft Actis Onderzoek een beknopte inventarisatie uitgevoerd naar eerste ervaringen en effecten van de invoering van het Vakcollege. De inventarisatie is uitgevoerd bij de projectleiders van 15 Vakcolleges door middel van telefonische interviews. Alle benaderde projectleiders hebben binnen een zeer kort tijdsbestek hun medewerking verleend. De citaten in dit verslag zijn afkomstig van de geïnterviewde projectleiders.

1. Deelname van scholen en leerlingen

Bij de start van het schooljaar 2009/2010 telt Nederland 29 Vakcolleges. En de belangstelling groeit. Vmbo-scholen, maar ook mbo-instellingen, melden zich spontaan bij de Werkmaatschappij. In totaal hebben 70 scholen, buiten de 29 aangesloten scholen, interesse getoond voor het Vakcollege. Dit is onder andere gemeten in de Vmbo-Ambitiemonitor, die de inspanningen van vmbo-scholen volgt om meer werk te maken van de instroom van jongeren in de techniek, laat zien dat op 60 vmbo-scholen er 34 belangstelling hebben voor het Vakcollege, terwijl negen scholen overwegen een Vakcollege te starten. Zeventien ambitiescholen zijn reeds aangesloten bij Het Vakcollege.

In schooljaar 2008/2009 is Het Vakcollege gestart met 536 jongeren. Dit jaar is dit aantal ruim verdrievoudigd naar 1579 deelnemers.

De Vakcolleges van het eerste uur hebben hun toestroom in het tweede jaar gemiddeld met bijna 15% zien stijgen. Per school varieert dat van een gelijkblijvende instroom tot op sommige plekken een verdubbeling. Waar de instroom nagenoeg gelijk is gebleven verwacht men doorgaans wel een stijging. Vaak wordt op die plekken aangegeven, dat het Vakcollege in de regio nog relatief onbekend is en voor ouders en basisonderwijs nog onderbelicht.

Vakcolleges naar leerlingenaantal en leerjaar (2008-2010)

Instelling	Instroom 2008/09			Instroom 2009/10				
	klas 1	klas 3	Totaal	klas 1	Klas 2	klas 3	klas 4	Totaal
OSG Erasmus	16	80	96	16	16	-	80	112
De Meerwaarde	18	18	36	36	16	35	30	117
Edison College	30	40	70	25	28	30	43	126
Hondsrug Coll.	20	25	45	23	20	-	25	68
Reggesteyn	20	-	20	16	20	-	-	36
Nova College	-	15	15					67
Da Vinci Coll.	22	60	82	22	19	-	60	101
TC Velsen	-	-	-	20	-	-	-	20
Het Stromenland	8	-	8	16	20	-	-	36
Esdal Coll (Emmen)	7	22	29	8	8	-	-	16
Esdal Col (Kl.)	14	11	25	25	-	-	33	33
Lingecollege	18	12	30	11	17	-	13	41
De Nieuwe Veste	-	30	30	34	20	20	30	104
Rolduc	50	-	50	-	-	-	-	0
Teylingen Coll	-	-	-	100	-	-	-	100
School aan Zee (DH)	-	-	-	48	-	-	-	48
PCC Alkmaar	-	-	-	69	-	-	-	69
Noorderpoort	-	-	-	-	-	-	70	70
Emmelwerda	-	-	-	20	-	-	-	20
Tabor College	-	-	-	21	-	-	-	21
SG de Triade	-	-	-	100	-	-	-	100
Gilde CS de Hoven	-	-	-	134	115	-	-	249
Chr College Zeist	-	-	-	20	-	20	-	40
College de Brink (L)	-	-	-	36	-	-	-	36
Het Willem van Oranje College	-	-	-	22	-	-	-	22
Totaal	223	313	536	791	299	105	384	1579

2. Klaar voor de start

Dertien scholen zijn in het voorjaar van 2008 gestart met de voorbereidingen voor het Vakcollege. Op de meerderheid van deze scholen zitten sinds 2008/2009 daadwerkelijk leerlingen op het Vakcollege. Een aantal scholen heeft nog een extra jaar genomen om zich voor te bereiden. Bij de één verliepen de voorbereidingen in een rap tempo:

“Op een kernteamvergadering werden docenten uitgenodigd om deel te nemen aan een projectgroep. Zes docenten meldden zich aan; een techniekdocent en vijf avo-docenten. De schoolleider had het plan gelanceerd. Tijdens een ‘hei-ochtend’ is het hele framework bedacht: hoeveel uren techniek, de lessentabel, de formatie”. Bij de ander gaat men voor zeker: “De voorbereidingstijd van een jaar was nodig. We kozen voor iets nieuws. Dan is het nodig bij docenten hier en daar eerst wat spookbeelden weg te halen”. Deze scholen wilden pas startten als ze er echt helemaal klaar voor waren.

Diezelfde overweging geldt bij de keuze om het Vakcollege –nog niet- versneld in te voeren in leerjaar 3. Bij de voorbereidingen kon men bouwen op veel steun van de Werkmaatschappij.

Technisch vakmanschap op de kaart

Waarom starten scholen met het Vakcollege? Bij de projectleiders springen twee hoofdredenen er uit: ‘Voor de leerlingen’ en ‘Vanuit de behoefte om de vmbo-school te profileren’. Veel projectleiders geven aan dat binnen hun school een heel duidelijk beeld bestond van de doelgroep en de stellige verwachting deze jongeren veel beter en op maat te kunnen bedienen via de route van het Vakcollege. Dat bedienen gaat verder dan de poort van de school. Men wil de vakmensen leveren ‘waar de regionale arbeidsmarkt om staat te springen’. Andere aanvullingen zijn: op deze manier de aansluiting met het mbo te kunnen verbeteren en uitval tegen te gaan. Bij het motief *profilering* geldt als wens via het Vakcollege meer instroom te realiseren, maar ook de wens om meer aandacht voor techniek te genereren. De heldere structuur van het Vakcollege helpt daarbij. “*Onze school was toe aan een vernieuwing in het vmbo*”. In een aantal gevallen voegt men eraan toe, dat het Vakcollege Techniek past bij de onderwijsvisie van de school. “*Het sloot perfect aan*”.

De deelnemende scholen hebben een bepaald doel voor ogen met de invoering van het Vakcollege. De meeste projectleiders formuleren dat doel in termen van het bieden van een kwalitatief hoogstaande opleiding met een doorlopend programma tot aan niveau 2 of 3. Enkele citaten: “*Een excellente opleiding voor vakmensen in samenwerking met bedrijfsleven, als antwoord op de grote maatschappelijke behoefte.*”; “*Een opleiding met kwaliteit, die de leerlingen verder brengt in de techniek*”; “*Een route waarin de praktijk leidend is en die door verbreding en verdieping van vakvaardigheden en theorie een bredere basis legt*”. Het leveren van maatwerk en tegengaan van uitval is daar onlosmakelijk mee verbonden. Ook de samenwerking met bedrijven wordt vaak als doel aangehaald, zowel voor de inrichting van de opleiding als voor het imago: “*Samen met bedrijven technisch vakmanschap een impuls geven*”. “*Samen het imago van techniek verbeteren en technisch vakmanschap weer op de kaart zetten*”.

Een paar scholen willen zich via het Vakcollege specifiek inspannen om meer meisjes voor de techniek te werven.

Domino-effect

Bij elke vernieuwing vormen de docenten een cruciale factor. Hoe kijken docenten aan tegen de komst van het Vakcollege? Veel projectleiders maken bij de beantwoording van deze vraag een onderscheid tussen onderbouw-docenten en docenten van de bovenbouw. Over de hele linie hebben beide groepen het idee van een Vakcollege omarmd, niet in de laatste plaats vanwege het format en de heldere uitwerking. Onderbouwdocenten deden dat bijna onmiddellijk en onvoorwaardelijk. Typerend voor de ontvangst van het Vakcollege in de onderbouw is het volgende fragment: “*Het onderwerp was twee maal een agendapunt op een vergadering van de personeelsraad en werd meteen door het team omarmd. En dat, terwijl er in de onderbouw tijd vrijgemaakt moest worden voor 10 uren Techniek en Vakmanschap. Het is uniek dat een lessentabelwijziging zo snel is geaccepteerd! Het kwalitatief goede lesmateriaal dat voorhanden is heeft daar zeker aan bijgedragen.*” De scholen van het eerste uur hebben iets meer zelf moeten pionieren. Dat vraagt aan de ene kant meer investering, maar geeft aan de andere ook eigenaarschap. In de eerste twee leerjaren zien veel docenten het Vakcollege als een welkom antwoord voor leerlingen die meteen met techniek aan de slag willen. En voor wie de basisvorming/onderbouw op dat vlak weinig te bieden had. Deze docenten zijn vaker vrijwillig betrokken bij het Vakcollege en hebben ervoor kunnen kiezen. Voor bovenbouwdocenten geldt dat ze ‘sterker aan hun vak of aan de afdelingenstructuur hangen’. Het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en het examen zijn dominant in de bovenbouw. Docenten in de bovenbouw hebben veel vernieuwingen meegemaakt. Als docenten hun routines moeten veranderen is er vaak sprake van onzekerheid. Werken in een

breder domein of de klassendeur openzetten kan onzekerheid opleveren. De acceptatie door de bovenbouwdocenten duurde op een aantal scholen daardoor wat langer, zo stellen de projectleiders. *“De kwaliteit van het lesmateriaal voor leerjaar 3 en 4 zal daarin een cruciale rol spelen”*, verwacht een aantal projectleiders. Het enthousiasme van de bovenbouwdocenten is als het ware een domino-effect: Zodra de bovenbouwdocenten aan den lijve effecten van het Vakcollege ervaren, worden ze enthousiast. *“Dat geldt zeker voor de avo-docenten die bij hun vakken vaak tegen motivatieproblemen aanliepen”*. Om die reden worden op sommige scholen bewust bovenbouwdocenten ingezet bij het lesgeven aan onderbouwleerlingen. *“We hebben het Vakcollege in zijn geheel geplaatst op de bovenbouwlocatie, dus nu geven de bovenbouwdocenten ook les aan de eerste twee jaren Vakcollege.”*

2. Het Vakcollege in bedrijf

Van de scholen van het eerste uur is de meerderheid zowel in het eerste als in het derde leerjaar met het Vakcollege gestart. De volgende lichtung kiest aanzienlijk vaker voor een start in leerjaar 1. Dat heeft zoals eerder aangeduid te maken met de wens een goede basis te leggen, grondig voor te bereiden, draagvlak binnen de school te organiseren en de tijd te hebben om van andere scholen te leren. Ook het ontbreken van lesmateriaal voor leerjaar 3 deed een aantal scholen besluiten nog even niet versneld in te voeren. De scholen die ook in leerjaar 3 zijn gestart motiveren dit vooral met de wens om sneller iets te bieden te hebben voor het bedrijfsleven. De projectleiders benoemen, afgaand op de lessentabel, de veranderingen in leerjaar 3 en 4 nog niet zo groot. Soms is er sprake van meer stage-uren. Reden waarom men de leerlingen uit de eerste twee leerjaren meer als leerlingen van het ‘echte’ Vakcollege beschouwt. Sommige projectleiders spreken van het plan tot een volledige herinrichting van leerjaar 3, anderen motiveren de start in leerjaar 3 juist met het argument dat het aansluit bij wat men al deed (zoals bijvoorbeeld contextrijke leeropdrachten).

Opleiding van niveau

Het zijn vooral nog jongens, die het Vakcollege bevolken. Jongens die ambities hebben om in de techniek te leren en te werken; een vakopleiding te volgen. De scholen hebben de wens om meisjes te interesseren voor het Vakcollege. Een paar scholen voeren daar een actief en toegespitst beleid op (met speciale folders, Stoere Meiden dagen, etc.). Een school heeft aan het begin een oriëntatiefase ingelast waarin alle leerlingen zowel Techniek en Vakmanschap als cultuureducatie krijgen, om zo meer meisjes warm te maken voor techniek. Een andere school heeft het oriëntatieprogramma aangepast van oriëntatie op de sector techniek naar oriëntatie op techniek in de sectoren.

Alle scholen bieden het Vakcollege Techniek in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Bij acht van de 15 scholen zitten ook leerlingen uit de gemengde/theoretische leerweg in het Vakcollege. Voor die laatste groep, die zich in sommige gevallen spontaan meldt voor deelname aan het Vakcollege, proberen de scholen naar arrangementen op maat/niveau te zoeken. Bijvoorbeeld door een plusklas te organiseren voor de tl-ers in het Vakcollege, of door te zoeken naar mogelijkheden om voor de tl-ers in 6 jaar een niveau 3 opleiding te organiseren.

Uit de berichtgeving in de media lijkt het ‘met de handen werken’ als eenzijdig beeld te worden opgepikt. De projectleiders ontkrachten dat beeld: *“Het Vakcollege is niet de onderstroom van het vmbo. Het beeld van jongens die puur met de handen willen werken, is eenzijdig. Het Vakcollege vraagt om niveau. Basisberoeps-leerlingen hebben er misschien iets minder baat bij dan kaderleerlingen, omdat die laatste een mate van zelfstandigheid hebben waar het Vakcollege om vraagt. Het is -zeker ook op avo-gebied- een pittige opleiding.”*

Hart voor techniek

De meeste scholen hebben alle jongeren die zich hebben aangemeld voor het Vakcollege ook toegelaten. Andere scholen hebben alle leerlingen die instromen in hun 1^e leerjaar in het Vakcollege geplaatst, omdat zij een technische school zijn. Een aantal scholen ontwikkelt onder invloed van de ervaringen in de loop van de tijd lichte vormen van 'selectiecriteria' voor deelname, waarbij het niveau (minimaal basisberoeps) en het juiste beeld van de route Vakcollege doorslaggevend zijn. *"Het gaat om hart voor techniek en motivatie om deze route te volgen"*. Het aantal aanmeldingen is dus in een aantal gevallen hoger dan het aantal daadwerkelijk geplaatste leerlingen. Een school laat de selectie bijvoorbeeld uitvoeren door mentoren op technische doemiddagen, aan de hand van observaties, opdrachten en vraaggesprekken. Voor andere scholen vormen de ervaringen aanleiding om de werving en hun wervingsmateriaal nog eens goed tegen het licht te houden. *"In het basisonderwijs bestaat nog weinig bekendheid met het Vakcollege, daarom ontwikkelen we een promotiefilmje voor leerlingen van groep 8."* Scholen vinden een 'harde' selectie niet aan de orde, omdat de keuze voor een Vakcollege geen onherroepelijke of onomkeerbare keuze is. Een leerling kan nog switchen. Andersom geldt dat ook, dat leerlingen vanuit de reguliere opleiding nog in het Vakcollege kunnen instromen.

Een paar scholen hebben een (aparte) werving voor leerjaar 3 opgezet. De beste manier om jongeren en hun ouders te motiveren blijkt door middel van persoonlijke gesprekken. Op basis van voorlichting en algemene informatie zien de meeste leerlingen/ouders geen reden om over te stappen. Daarvoor moet er eerst meer algemene landelijke bekendheid en regionale bekendheid met het Vakcollege zijn. De PR en communicatie naar ouders en leerlingen toe is voor veel scholen dan ook een aandachtspunt

Selectie van docenten voor het Vakcollege is op een paar scholen niet aan de orde, omdat alle docenten met het Vakcollege te maken krijgen. De onderbouwdocenten zijn vaker gevraagd/uitgenodigd om zich voor het Vakcollege in te zetten. Bij de bovenbouwdocenten hebben sommige scholen geen mogelijkheid om keuzemogelijkheden te bieden en moeten de docenten participeren. Soms is er voor de avo-docenten wel nog een keuze. In een aantal gevallen is er een vast team of vaste mentoren. Een projectleider stelt dat de school docenten selecteert: *"We hebben docenten nodig die het Vakcollege laten slagen, die passen bij de leerlingenpopulatie en oog hebben voor het individu."* Op alle scholen leidt de invoering van het Vakcollege tot intensiever overleg tussen docenten onderling.

Aangeklede formule

De formule van het Vakcollege wordt door de scholen als richtsnoer gebruikt. Een paar scholen doen het "volgens het boekje". De meeste scholen hebben (ook) eigen invullingen en accenten gekozen. Een projectleider: *"De formule biedt ruimte om ook verder te ontwikkelen, bijvoorbeeld in de richting van een doorlopende leerlijn naar niveau 4"*. De 'tweede lichting' Vakcolleges kon meer gebruik maken van reeds ontwikkelde materialen en van ervaringen van andere scholen. De eerste lichting heeft daarin meer 'gepioneerd'. Alle scholen zetten in op intensieve samenwerking met het mbo en regionale bedrijfsleven.

In de eerste twee leerjaren wordt in het Vakcollege tussen de 8 en 12 uren Techniek en Vakmanschap gegeven. Het gemiddelde ligt tegen de 11 uur. Het verschilt nogal waar de scholen de uren vandaan halen. Enkele voorbeelden:

- uit algemene technieken, drama, biologie
- uit de avo-uren, onder handhaving van de avo-stof
- van de creatieve vakken en van extra begeleidingsuren; avo-vakken blijven gelijk
- van mens en maatschappij

- van biologie en muziek

Waarin verschilt het programma van leerlingen in de Vakcollege-route van de reguliere vmbo-opleiding? De scholen kennen veel accentverschillen. Grotere noemers waarop de route zich volgens de projectleiders onderscheidt zijn deze:

- meer techniek
- eerder met de praktijk in aanraking, grotere rol voor praktijk
- integratie van avo-vakken; techniek is leidend
- klas/groep (en niveaus) bij elkaar
- aparte behandeling, meer aandacht
- omvangrijkere stagecomponent
- vast team
- grotere betrokkenheid van bedrijven

Hoe de scholen dit vervolgens gestalte geven verschilt. In aanraking komen met de praktijk kan bijvoorbeeld tot uitdrukking komen via excursies, werkveldbezoeken, gastlessen, stages. Een school noemt als voorbeeld de verandering van de inrichting van Praktische Sector Oriëntatie (PSO): niet meer oriëntatie op alle sectoren, maar op techniek in de sectoren. Dus bijvoorbeeld techniek in een ziekenhuis of bij een bakker. Maar er zijn ook scholen die het bedrijfsleven in de eerste twee leerjaren al over hun schouder laten meekijken naar het programma. Of scholen waar docenten meer de bedrijven ingaan om een realistisch beeld van de praktijk te krijgen en de lesstof daarop af te stemmen.

Integratie van avo-vakken

Integratie van avo-vakken is op alle scholen een thema. In de eerste twee leerjaren is er op dat vlak al een en ander gerealiseerd: *“Leerlingen krijgen wiskunde en natuurkunde met een wezenlijk andere inhoud. De techniek is leidend”*. De bekroonde scriptie over Het Vakcollege van Bas Kraakman *“Handwerk heeft een gouden bodem”* (mei 2009) levert in dit opzicht interessante aanwijzingen.

Voor leerjaar 3 en 4 verkeert de integratie van vakken op een aantal scholen nog in een voorbereidend stadium. Een projectleider: *“Er moet nog integratie plaatsvinden van avo- en praktijkvakken. In de stageperiode vanaf januari gaan leerlingen bijvoorbeeld naar een ziekenhuis en krijgen daar een probleemstelling voorgelegd, zoals het maken van een demonstratiebord met doseerspuiten. Samen met vakdocenten wordt daaraan gewerkt. Dat zijn levensechte opdrachten waarbij behalve praktijkvakken ook avo-vakken nodig zijn”*. Een aantal Vakcolleges kijkt reikhalzend uit naar de lesmaterialen die op dit moment voor leerjaar 3 ontwikkeld worden in de hoop en verwachting dat dat materiaal van vergelijkbaar hoge kwaliteit is als het materiaal voor de eerste twee leerjaren. In enkele gevallen geven projectleiders aan, dat docenten zorgen hebben over het examen, dat zij als leidend beschouwen in de bovenbouw, met name als het gaat om het realiseren van het avo-programma. In andere gevallen is er juist sprake van veranderende opvattingen over de plaats van het examen in een doorlopende leerlijn naar vakmanschap.

Het programma van leerjaar 5 en 6 komt voor een aantal scholen dichterbij. De ideeën daarover zijn nog niet uitgekristalliseerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de constructie die met het ROC wordt afgesproken. Jongeren kunnen ingeschreven zijn bij het ROC, maar op de locatie van het vmbo les krijgen, of op het ROC, op een andere locatie (bijvoorbeeld een mobiliteitscentrum) begeleid worden door mbo-docenten of vmbo-docenten. Verschillende modaliteiten zijn denkbaar. De doorlopende leerlijn is niet, zoals voor zorgleerlingen geldt, per se verbonden aan de locatie. *“De fysieke overstap is niet een reden voor uitval voor deze leerlingen. Dat zit meer in dubbelingen in het programma, e.d.”*. Op een enkele uitzondering na verwacht men daar *“met het ROC uit te komen”*.

Een paar Vakcolleges noemen het ‘zwaluwstaarten’ met het ROC voor leerlingen die in leerjaar 4 of al eerder toe zijn aan het ROC programma. Daarmee ontstaat een geleidelijke overdracht naar het ROC en integratie met het mbo-programma.

Samenwerking met regionale bedrijven

Samenwerking met mbo en bedrijfsleven zijn onlosmakelijk verbonden met het Vakcollege. Op bijna alle plaatsen is –soms heel recent- een Stichting Regionale Vrienden van het Vakcollege opgericht of moet de kick-off nog plaatsvinden. De feestelijke aftrap wordt vaak omgeven door allerlei activiteiten, bijvoorbeeld een markt waarop docenten en vertegenwoordigers van bedrijven vraag en aanbod formuleren. Op drie locaties is de stichting nog in oprichting. Op alle Vakcolleges maakt men melding van toegenomen samenwerking en intensiteit van het contact met het bedrijfsleven. *“Het bedrijfsleven is nu veel meer betrokken bij het opleiden van leerlingen”*. Er is genoeg belangstelling van de kant van de bedrijven. Soms nemen bedrijven deel aan thematische werkgroepen in het Vakcollege. Waar de contacten nog pril zijn, en met name nog op het niveau van bedrijfstakvertegenwoordigers liggen, ziet men het als de kunst om passende individuele bedrijven te vinden, met het oog op het realiseren van maatwerk voor leerlingen en voor de bedrijven. De bouw wordt met name aangeduid als sector die het in de huidige economische omstandigheden moeilijk heeft. Door de recessie spreekt een aantal projectleiders voorzichtigheidshalve niet meer van harde baangaranties. Dat laat onverlet dat zij overtuigd zijn, dat het Vakcollege jongeren opleidt voor een baan in de techniek: *“Welke competenties je ook in het Vakcollege ontwikkelt, er is altijd een baan voor je in de techniek.”*

Samenwerking met het mbo

De contacten met het mbo zijn toegenomen en de samenwerking is verbeterd. Zo stellig formuleren de meeste projectleiders het. In een paar gevallen bestond er al van oudsher een goede samenwerking. Dat vormde een goede basis voor verder uitbreiding van het gezamenlijk optrekken. *“Samen projecten uitvoeren, tot aan niveau 4 toe, is nooit eerder voorgekomen”*, vertelt een projectleider. In het verleden zijn verschillende pogingen ondernomen om bijvoorbeeld de aansluiting tussen vmbo en mbo te verbeteren. Vaak zonder resultaat. Waarom lukt het nu dan wel? De projectleiders noemen een aantal mogelijke redenen. Het Vakcollege helpt bij het terugdringen van uitval in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) in het mbo. Meer rendement in de beroepsbegeleidende leerweg is een belangrijke prikkel. Door betrokkenheid op een vroeger moment in de Vakcollege-route wordt de overdracht van leerlingen geleidelijker en is de leerling eerder bij het mbo in beeld. *“Vanuit het Vakcollege zoeken we eerder contact. In het vierde leerjaar verloopt de overgang soepel door integratie van het programma”*. Ook wordt het hard gewerkt aan het oplossen van overlap in het programma, wat soms tot een half jaar tijdswinst kan leiden. In het arbeidsperspectief van docenten ontstaan er meer mogelijkheden, zoals lesgeven in een ander type route, op meerdere locaties of uitwisseling van docenten. Bovendien maken mbo en vmbo zich **samen sterk** voor het Vakcollege, en dat geeft een sterke uitstraling naar buiten toe. De projectleiders zien de realisatie van de samenwerking met het mbo als een cruciale factor en hebben daar doorgaans vertrouwen in. Waar de samenwerking pril is, koestert men de wens dat de samenwerking op bestuurlijk niveau zich vertaalt in concrete samenwerking op docentniveau. Op scholen waar al samenwerking gerealiseerd is doet zich dat voor vanaf leerjaar 3.

3. Effecten van de invoering van het Vakcollege

De projectleiders zijn zeer bevoegen en enthousiast in hun verhalen over het Vakcollege. In de gesprekken is geïnformeerd naar de effecten die zij waarnemen op de school en bij verschillende betrokken actoren. Daarbij kunnen de Vakcolleges van het eerste uur natuurlijk putten uit een wat ruimere ervaring dan de volgende lichting. Een aantal scholen houdt vinger aan de pols van het Vakcollege door zelf te monitoren bij de stakeholders. Zo houden een paar Vakcolleges leerlingenenquêtes, maar ook ouders en bedrijfsleven worden bevraagd. Er zijn in dit stadium geen ‘harde’ prestaties van leerlingen verzameld. Wel is met de projectleiders nagegaan op welke gebieden zij veranderingen en effecten zien en welke aanwijzingen zij daarvoor hebben. Daarmee is een basis gelegd voor de invulling van een eventuele bredere effectmeting.

Leerlingen

Motivatie en enthousiasme, dat zijn de begrippen die er uit springen. *“Leerlingen in het Vakcollege zijn gemotiveerd voor hun doel. Als je die leerlingen bij elkaar kunt groeperen in een klas, heb je de belangrijkste voorwaarde voor leren gerealiseerd.”* De motivatie van de jongeren komt onder meer voort uit het gegeven dat ze worden uitgedaagd: *“Met het Vakcollege heb je iets in handen om voor deze leerlingen een uitdaging te organiseren in de vorm van een vakopleiding”*. Groot enthousiasme vertaalt zich ook in effecten op de gedragsmatige kant. Niet zelden wordt melding gemaakt van concentratie en rust in het Vakcollege, met een doorwerking in de hele school. *“Terwijl ze als stuiterballen binnenkwamen; nu hóór je ze niet meer!”* *“Het is een bijzondere groep in onze school, die steeds meer zichtbaar wordt”*.

Ook ‘trots’ is een uiting die projectleiders veel noemen als het gaat om leerlingen van het Vakcollege. Leerlingen zijn trots op wat ze doen en willen dat graag laten zien. Op verschillende plaatsen zijn leerlingen betrokken bij de voorlichting aan ouders of aan groep 8 van het basisonderwijs. Ouders geven aan dat hun kinderen met plezier naar school gaan. Uit een leerlingenenquête die het Da Vinci College heeft gehouden, blijkt dat leerlingen als het gaat om leeropbrengsten zonder uitzondering vinden dat ze veel geleerd hebben, dat ze leren wat ze willen leren, dat ze de praktijkopdrachten daarin als zeer nuttig ervaren, ze zich thuis voelen op het Vakcollege en dat ze unaniem trots zijn op wat ze kunnen en geleerd hebben. Het Vakcollege krijgt van deze jongeren als rapportcijfer een dikke 9. (bron: Vragenlijst Vakcollege Techniek, Da Vinci College, zomer 2009).

Twee projectleiders geven aan dat ze geen veranderingen bij leerlingen waarnemen en schrijven dat toe aan het gegeven dat ze al geruime tijd hun onderwijs volgens de Vakcollege-aanpak hebben ingericht.

Vertaalt de verhoogde motivatie zich ook in betere prestaties? Zoals gezegd zijn daarvoor nog geen harde gegevens ter onderbouwing voorhanden. Daarnaast is het voor een deel van de projectleiders te vroeg om daarover een oordeel te kunnen vellen. Negen van de vijftien projectleiders noemen wel aanwijzingen in die richting. Een aantal van hen geeft aan dat leerlingen betere leerresultaten laten zien, (ook) op de avo-vakken. *“Met minder specifieke avo-uren halen ze toch de doelen, dat is een mooie prestatie!”* En een mogelijke verklaring: *“Leerlingen werken harder, moeten het in minder uren rooien. Het zijn leerlingen die opvallen door hun gedrag en motivatie.”* Het ‘pittige’ programma maakt bovendien, dat leerlingen leren om zelfstandiger te werken. Een projectleider meldt dat er dit jaar sprake is van een wezenlijk andere verdeling van basis- en kaderberoepsgerichte leerlingen. *“Er zijn dit jaar maar 4 basisberoeps-leerlingen, de andere Vakcollege-leerlingen zitten allemaal op kaderniveau, dat is een uitzonderlijk hoog percentage”*. Een andere projectleider vertelt: *“Alle leerlingen van het Vakcollege volgen wis- en natuurkunde op kaderniveau omdat dit*

voor de techniek belangrijke vakken zijn. De lat is bewust hoog gelegd. Tot onze verbazing doen alle leerlingen het erg goed; er is nog geen enkele onvoldoende voor wiskunde gevallen.”

De leerlingen in het Vakcollege leren niet alleen anders, maar ook méér, naar indruk van de projectleider, omdat ze een verdieping in de praktijk krijgen. *“Ze beschikken over meer kennis en vaardigheden”*. Mede onder invloed van contacten met de praktijk gaan de leerlingen zich correcter gedragen en ontwikkelen ze een adequate beroepshouding.

Ook van ouders komen signalen dat hun kinderen heel goede cijfers halen. De resultaten van enquêtes onder leerlingen bevestigen het beeld van leerlingen die op hun plek zitten. Een projectleider geeft aan meer “juichende verhalen” van leerlingen verwacht te hebben. De school is gestart met een groot aantal leerlingen in het Vakcollege. Bij een deel van de leerlingen heeft de school twijfel of ze er wel goed aan gedaan hebben om voor het Vakcollege te kiezen. Dat heeft te maken met de werving van leerlingen. Maar: *“Meer dan de helft van de leerlingen in het Vakcollege is in zijn element en niet te stoppen.”*

Docenten

Ook docenten tonen zich enthousiast over het Vakcollege. Dat uit zich in een ‘versterkte’ motivatie, zeker bij de direct betrokken docenten. *“Er is geïnvesteerd, maar het heeft ook resultaat”*. Het zijn bepaald niet alleen de techniekdocenten die positief staan tegenover het Vakcollege: juist ook avo-docenten profiteren van meer betrokkenheid van de leerlingen in de nieuwe aanpak en zijn blij dat ze de leerlingen nu iets te bieden hebben. *“Veel docenten willen meedoen, omdat ze ook wel aan zulke leuke klassen les willen geven”*.

Docenten voelen zich verbonden met de formule Vakcollege:

“Wij leveren nu in wezen halffabricaten. We bereiden leerlingen voor, leveren ze af bij het mbo, waar ze soms veel over moeten doen. Onze docenten zien niet het eindresultaat. Doordat we in het Vakcollege invloed hebben op leerjaar 5 en 6 hebben de docenten ook de kans om mee te maken hoe een leerling aan de poort van het bedrijfsleven arriveert. Dat is heel motiverend voor de docenten.”

De projectleiders merken dat er duidelijk meer gezamenlijk overleg en samenwerking bestaat tussen docenten. Op sommige locaties geldt dat met name voor de onderbouw, op andere ook tussen onder- en bovenbouwdocenten. *“De bovenbouwdocenten zijn nu ook razend enthousiast. De leerlingen werken 3 uur per week in de beroepsgerichte ruimte van de bovenbouw. Dit zorgt voor een betere doorstroom van de onder- naar de bovenbouw en het is goed voor de docenten onderling en hun samenwerking.”* Op een aantal locaties wordt gerefereerd aan een nog ‘kritische houding’ van de bovenbouwdocenten. Daarnaast is er op sommige locaties al meer contact met bedrijfsleven gerealiseerd en met het mbo. Een paar docenten zijn betrokken in de schrijversgroep die het integrale leerplankader ontwikkelt.

Ouders

Het is belangrijk om ouders goed uit te leggen wat het Vakcollege precies inhoudt, zo stellen de projectleiders unaniem. Goede en regelmatige voorlichting en communicatie met de ouders zijn daarvoor belangrijk. Soms is die voorlichting al uitgebreid, soms is er alleen maar mond-op-mond-reclame geweest. Om een goed beeld neer te zetten worden bijvoorbeeld docenten van groep 8 en het bedrijfsleven betrokken bij de voorlichting over Vakcollege voor ouders. Op een locatie wordt een klankbordgroep van ouders ingericht.

In de media worden soms beelden opgeroepen van de oude ambachtsschool. Het is belangrijk om ouders uit te leggen dat het Vakcollege niet staat voor een smalle benadering van techniek, maar juist met het oog op de arbeidsmarkt een brede basis in de vorm van junior vakmanschap voorstaat. Dat er bovendien altijd een mogelijkheid voor leerlingen bestaat om

te switchen. En dat het Vakcollege niet alleen voor jongens, maar ook voor meisjes is. Ouders reageren positief en zijn blij met het Vakcollege. *“Ze zien de doorlopende leerlijn en hechten daaraan”*. Ouders merken dat hun kinderen gemotiveerd zijn en met plezier naar school gaan: *“Uit bed halen hoeft niet meer, ze staan zelf op omdat ze er zin in hebben...”*

School/schoolorganisatie

Op een aantal scholen is de instroom van leerlingen toegenomen. Soms wordt dat geheel toegeschreven aan het Vakcollege, soms ook gaat men ervan uit dat het Vakcollege er minstens een extra impuls aan gegeven heeft. De Vmbo Ambitiemonitor 2009 bevestigt dit beeld: de Vakcolleges/Vmbo Ambitiescholen krijgen van de auditcommissie louter een oordeel ‘positief’ of ‘gematigd positief’. Naarmate het beeld van het Vakcollege in de regio meer bekend wordt, verwacht men een verdere toeloop. Heldere voorlichting en een goede werving voor ouders en het basisonderwijs zijn daarin cruciaal; een werving die ook gericht is op meisjes.

Het Vakcollege heeft een aanstekelijke werking op andere sectoren. Een aantal scholen overweegt een Vakcollege Zorg en Dienstverlening of bijvoorbeeld een Vakcollege Horeca en Toerisme op te starten. Op sommige scholen wordt nagedacht over de profilering: Worden we helemaal Vakcollege, houden we afdelingen en/of Techniek breed overeind?

Het Vakcollege betekent dat de school meer ‘in de regio staat’. Samen sterk komt duidelijk tot uitdrukking in de toegenomen contacten met zowel mbo als bedrijfsleven. Voor een paar scholen is het voor het eerst dat ze bedrijven aan zich hebben weten te binden. Ook is er rond het Vakcollege meer uitwisseling met andere Vakcolleges. Men leert van elkaars ervaringen en aanpakken.

Het Vakcollege leidt op sommige scholen tot (her)overweging van de teamstructuur. Parallel aan de doorlopende leerlijn past een verticale teamstructuur wellicht beter. Aan de andere kant moeten er dan weer verbindingen gelegd worden. De overweging heeft ook te maken met het vooruitzicht of de school als geheel Vakcollege gaat worden, of dat er voor een deel de reguliere structuur blijft bestaan.

4. (kritische) Succesfactoren en ontwikkelpunten

Terugkijkend op de eerste periode Vakcollege omschrijven de projectleiders de periode als *“druk, maar mooi en positief”*. Vooral de Vakcolleges van het eerste uur hebben hectiek ervaren. *“Het Vakcollege was nog sterk in ontwikkeling. Dat deed een groot beroep op de flexibiliteit in ons team. Een jaar later starten was beter geweest voor de rust in het team, maar we hadden het niet willen missen.”* Het Vakcollege bracht veel nieuwe energie in de school. Met regelmaat worden er pluimen uitgedeeld aan de Werkmaatschappij voor de strakke organisatie, structuur en het ontwikkelde (les)materiaal.

Wat beschouwen de projectleiders als de grootste (kritische) succesfactor voor het welslagen van het Vakcollege? De antwoorden van de projectleiders verschillen nogal. Een groep projectleiders beschouwt de samenwerking tussen vmbo, mbo en bedrijfsleven als voornaamste voorwaarde. *“Het Vakcollege moet door alle partijen gedragen worden en vorm en inhoud krijgen. Door die samenwerking moeten leerlingen met meer bagage en een betere beroepshouding de opleiding verlaten”*. Ook de imagoverbetering van techniek(onderwijs) wordt genoemd: *“Het Vakcollege moet een imago boost teweeg brengen”*. Daarnaast wordt de overgang van de eerste twee leerjaren naar leerjaar 3 en 4 vermeld. Leerlingen zouden die overgang nauwelijks moeten merken, omdat het goed op elkaar wordt afgestemd. Waar projectleiders zich bezorgd tonen over de (aansluiting met de) bovenbouw heeft dat vooral te maken met een goede integratie van avo-vakken, die tegelijkertijd recht doet aan de

exameneisen en een goede vorm vinden voor de invulling van PTA's in de bedrijven. De verwachtingen ten aanzien van het lesmateriaal voor leerjaar 3 zijn hooggespannen.

Ontwikkelpunten liggen in het verlengde van de genoemde bevindingen en zijn per school verschillend. Enkele voorbeelden: aansluiting van vmbo en mbo-programma verbeteren; integratie van avo en beroepsgerichte vakken; competenties van docenten; individuele bedrijven vinden; een drempelloze overgang van onder- naar bovenbouw, de herinrichting van leerjaar 3. Met name op het gebied van de lesmaterialen voor leerjaar 3 en 4, het neerzetten van een helder beeld van het Vakcollege en het stimuleren van de samenwerking met mbo (op landelijk niveau) vraagt men de aandacht van de Werkmaatschappij.

Slotbeschouwing

In korte tijd en met een vliegende start is de term Vakcollege toegevoegd aan het Nederlandse onderwijsstelsel. Niet als experiment, maar als een nieuwe route voor vakmanschap. De krachtige formule heeft veel positieve energie gegenereerd. De formule appelleert aan belangen van verschillende actoren om zich te verenigen in een gezamenlijk doel. Alom zijn betrokken actoren enthousiast en gemotiveerd om zich in te zetten om de beloftes van het Vakcollege waar te maken. Het Vakcollege brengt onderwijs en bedrijfsleven bijeen en realiseert door betrokkenheid van partners een nieuwe actuele en geïntegreerde route, die moderne goed toegeruste vakmensen op wil leveren voor de arbeidsmarkt. Dat spreekt bedrijven, docenten, jongeren en hun ouders aan. Om onderwijs te realiseren dat aansluit bij de praktijk is het nodig de praktijk om alle mogelijke manieren binnen te halen en samen een vakopleiding neer te zetten.

De scholen die aan de slag zijn gegaan met het Vakcollege noemen na een korte periode al veel effecten. Over de hele linie bestaat tevredenheid over wat er tot dusverre gerealiseerd is. Jongeren en hun ouders zijn gemotiveerd voor het Vakcollege; docenten zijn enthousiast, bedrijven en ROC's zijn dichterbij dan ooit te voren. Het Vakcollege krijgt daarmee een regionale inbedding.

Docenten vormen een cruciale factor in het welslagen van het Vakcollege. Voor de eerste twee leerjaren is goed lesmateriaal ontwikkeld, dat jongeren en docenten enthousiasmeert en voorbereidt op de praktijk. Dat heeft er aan bijgedragen dat de docenten het Vakcollege omarmen. Docenten zien dat het Vakcollege een toegevoegde waarde heeft voor deze jongeren. Voor docenten in leerjaar 3 en 4 en daarna, waarvoor het lesmateriaal nog in ontwikkeling is, zal de kwaliteit van het materiaal een doorslaggevende factor vormen om draagvlak en ruim baan te geven aan de verdere ontwikkeling van het Vakcollege.

Waar het vmbo geen *sterk merk* is vanwege de veelheid aan leerwegen, heeft het Vakcollege alle potentie om een sterk merk te worden. Om het Vakcollege als een *begrip* op de kaart te zetten, is landelijk en in de regio goede voorlichting en beeldvorming nodig. Wat is het Vakcollege en voor welke jongeren is het geschikt? Het Vakcollege moet kwaliteit uitstralen; het gaat immers om een opleiding van niveau, waarin maatwerk wordt geboden, maar ook wat gevraagd wordt van jongeren. Een adequate werving en goede voorlichting voor leerlingen, ouders en basisonderwijs is dus een must.

Het Vakcollege is een groeimodel. Zowel landelijk als in de regio wordt gewerkt aan de doorontwikkeling van het Vakcollege. En zowel landelijk als in de regio biedt de formule ruimte voor eigen inkleuring. Dat geeft mogelijkheden voor regionaal maatwerk. Tegelijkertijd is het van belang om het beeld van *het* Vakcollege niet te laten verwateren in

een veelheid van varianten. De ontwikkeling van het leerplan en lesmateriaal loopt gelijk op met de invoering van het Vakcollege in leerjaren. Dat legt een grote druk op de ontwikkelaars en op de scholen. Voor de komende jaren is het vasthouden van de energie en het weten te realiseren van echte invloed en betrokkenheid van alle actoren bij de opleiding een cruciale factor: alleen dan kan technisch vakmanschap weer op de kaart gezet worden. Het ontwikkelen van lesmateriaal van leerjaar 1 tot en met 6 heeft daarin een hoge prioriteit.

Gebruikte afkortingen

bb	beroepsgerichte leerweg (vmbo)
bbl	beroepsbegeleidende leerweg (mbo)
gl	gemengde leerweg (vmbo)
kb	kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo)
lwoo	leerwegondersteunend onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
po	primair onderwijs
pso	praktische sectororiëntatie
pta	programma van toetsing en afsluiting
roc	regionaal opleidingscentrum
tl	theoretische leerweg (vmbo)
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs